

אור נגדי

מאיה ז"ק במוזיאון תל אביב

מאיה ז"ק מציגה עולם מהפנט המורכב מסרטים, רישומים ריאליסטיים גדולי ממדים, הדמיות מחשב ומיצבים פיסוליים. התערוכה מסכמת תהליך מחקר ויצירה של שנים, בו צללה ז"ק אל נבכי הזיכרון הפרטי והקולקטיבי ופיתחה שפה הממזגת אמנות וקולנוע, עבר והווה, מציאות ובדיון.

ז"ק מתייחסת אל עבודת האמנות ככלי לעיבוד הזיכרון וטראומת השואה, דרך יצירת שחזורי מציאות העבר בתהליך המערב דמיון ופרשנות. מכלול יצירה זה, עוסק בהשכחה, שבריריות העובדות וקלות הכחשתן, במיוחד נוכח מציאות המאה ה-21, כשהעדים לשואה הולכים ונעלמים וטכנולוגיות במרחבים וירטואליים, מהווים תחליפי מציאות.

בתערוכה מוצגת לראשונה בשלמותה, טרילוגיית הסרטים עטורי הפרסים: "אמא כלכלה", "חוק שחור לבן" ו"אור נגדי" (שיוקרן בתערוכה בבכורה עולמית). בסרטים מככבות דמויות נשיות - מעין חוקרות/מדעניות/אמניות - המנסות לאחות את קרעי העבר ולהמציא פרקטיקות זיכרון חדשות תוך עיסוק אובססיבי ואבסורדי בחפצים, מסמכים ועקבות. שורשי התערוכה והסרטים נטועים בשירתו של פאול צלאן (1920-1970), מחשובי המשוררים בעידן המודרני.

הסרט "אור נגדי" מסע אל נבכי התודעה בעקבות המשורר היהודי פאול צלאן. חוקרת ארכיון מאזינה לקטעי הקלטות מקוריות של המשורר והופכת מארכיבאית לאלכימאית. היא מנתחת באופן כמעט כירורגי את חמרי הארכיון - תצלומים, מפות, מסמכים ושירים - עד שאלו מביאים אותה לשחזר את העבר ולהתערב בו לכדי טשטוש גבולות שבין מציאות לתיעוד, עבר והווה. בתהליך סוריאליסטי היא חוזרת לתוך מרחב של תצלום רחוב ישן בצירנוביץ ופוגשת באימו של צלאן האופה חלות במטבחה, עד שמלאכה זו הופכת למאגיה נשית המביאה לבריאתו של "גולם-הזיכרון". בשנים האחרונות חקרה ז"ק את עולמו ותהליכי היצירה של פאול צלאן, דרך דמויות נשיות בחייו, ביניהן אמו שנרצחה במחנה ריכוז. אל אלו שזרה דימויים של מוות ולידה והקדישה את הסרט לזכר אימה.

הסרט "אמא כלכלה", הרהור על זיכרון השואה ומחווה לנשים בעלות תושייה בתקופות אלימות של מהפך פוליטי. הגיבורה, במשקפיים, חולצת צווארון תחרה ושיער מסודר בקפידה, שומרת על סדר וקור-רוח באמצעות ביצוע עבודות בית תוך דיוק ויעילות מדעית. עקרת הבית מזהה ומאתרת חפצים השייכים לבני משפחה נעדרים, בזמן ששידורים מהרדיו מדווחים על ההרס והכאוס המתרחשים מחוץ למרחב המבוקר שלה. היא מסמנת בעפרון מחבט טניס, אפר סיגריות, כסף-כיס, וחפצים אישיים אחרים על גבי נייר

ורוד המכסה את הקירות והרצפה. בתפקיד כלכלנית הבית, היא ממשיכה לקטלג את האובייקטים שלפניה. תוך שימוש בחשבונייה ובנוסחאות ממחברתה, היא מרכיבה נתונים לכדי אפיית קיגל (עוגת האטריות המסורתית), אשר נחתך על ידה בטקסיות ונדמה לתרשים עוגה כלכלית.

הסרט "חוק שחור לבן" מחווה לאמנות הרישום דרך העיסוק בניסיון האנושי לכפות צורה וסדר על המציאות בתהליכי אילוף ומשטור. על גבי לוח שחמט ענק, כלבי פודל נשמעים לפקודות מאמנם בעוד תנועתם מבוקרת ונרשמת ע"י מדענית במשרד סמוך. בסביבה בה נדמה שהכל מתרחש בהתאם לתכנית חל שיבוש כאשר לפתע מופר הסדר.

בכניסה לתערוכה, נחשף המבקר לקירות מונומנטאליים מחופים בעץ ולוחות קרטון ולידם שידת מדפים אימתנית בגובה 6.5 מ' עמוסת ארגזי ארכיון. אלמנטים ארכיטקטוניים אלו המופיעים בסרטים, זולגים מתוכם ומצפים את החלל הממשי של המוזיאון. מיצב מפוח מצלמה ענק המשמש מוטיב מרכזי בסרט "אור נגדי", מוביל את הצופה מחללו החשוך של הסרט אל האולם המואר, בו מוצגים שולחנות תצוגה עם אובייקטים שנוצרו עבור הסרטים.

בתערוכה מוצגים רישומים שהופיעו בחלקם בסרטים או נוצרו בעקבותיהם, לצד סדרת רישומים המתארים דמויות בגודל טבעי, הנראות שרועות כגופות בזירת רצח. במבט נוסף ניתן להבחין כי כל דמות נתונה בעיצומה של פעולה מינורית. דמויות אלו שרויות במצב לימינאלי שבין חיים ומוות, בין היותן קרבן הפשע לבין היותן החוקרות המתעדות אותן.

אוצרת: נילי גורן

